PERIODIEK : Verschijnt 10 maal 's jaars.

KATHOLIEKE VLAAMSCHE HOOGESCHOOLUITBREIDING

Jaargang XXXIV Nr 4 Verhandeling 331

De Duitsche roman van het Derde Rijk

door

Dr. J. VAN GORP,

Docent aan Sint Ignatius Handelshoogeschool,
Lecraar aan het Koninklijk Atheneum.

1935

N. V. STANDAARD-BOEKHANDEL - BRUSSEL

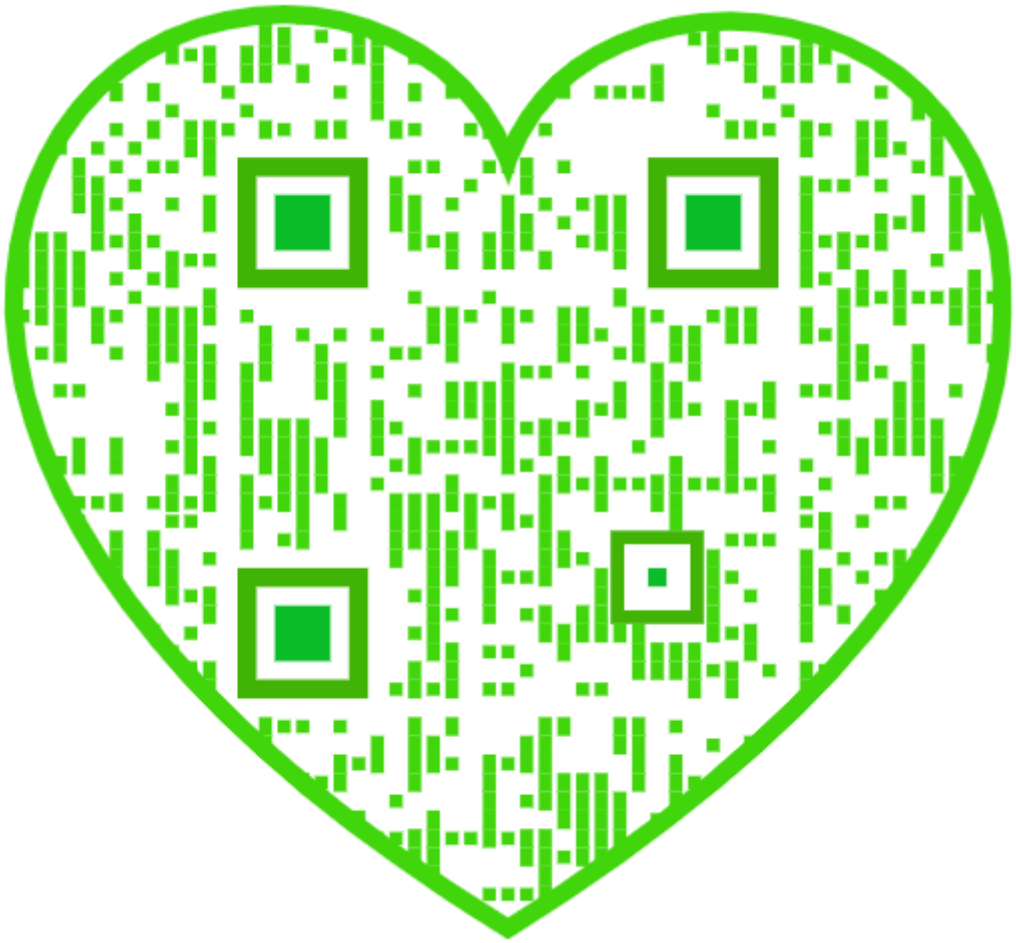

BESCHERMRAAD

van de

Algemeene Katholieke Vlaamsche Hoogeschooluitbreiding :

Kard. Dr VAN ROEY, eere-hoogleeraar in de godgeleerdheid te Leuven, Aartsbisschop van Mechelen.

Mgr. Dr COPPIETERS, eere-hoogleeraar in de godgeleerdheid te Leuven, Bisschop van Gent.

E. H. Kan. Dr BITTREMIEUX, hoogleeraar in de godgeleerdheid, te Leuven.

E. H. Kan. BOON, hoogleeraar in de germaansche taalkunde, te Leuven.

H. Dr CARNOY, senator, hoogleeraar in de klassieke taalkunde, te Leuven.

E. H. Kan. Dr. COCHEZ, hoogleeraar in de klassieke taalkunde, te Leuven.

H.H. Ing. CLAEYS, hoogleeraar aan de technische school, te Gent.

Dr DAELS, hoogleeraar in de geneeskunde, te Gent.

E. H. Dr DE COCK, hoogleeraar in de germaansche taalkunde, te Leuven.

H.H. Dr DE CRAENE, hoogleeraar in de wijsbegeerte, te Gent.

Ing. DE JONGHE, hoogleeraar in de koloniale wetenschappen, te Leuven.

E. H. Kan. Dr DE MEYER, hoogleeraar in de geschiedenis, te Leuven.

H. Dr DE MEES, hoogleeraar in de geneeskunde, te Leuven.

E. H. Kan. Ing. DE MUYNCK, hoogleeraar in de wetenschappen, te Leuven.

E. H. Kan. Ing. DE SMEDT, hoogleeraar in de wetenschappen, te Leuven.

H. H. Dr DE SOMER, hoogleeraar in de geneeskunde, te Gent.

Dr DE STELLA, hoogleeraar in de geneeskunde, te Gent.

E. H. Kan. DE VOCHT, hoogleeraar in de germaansche taalkunde, te Leuven.

H. Ing. FRATEUR, hoogleeraar in de landbouwkunde, te Leuven.

E. H. Kan. Dr A. JANSSEN, hoogleeraar in de godgeleerdheid, te Leuven.

E. H. Kan. Dr LEMAIRE, hoogleeraar aan de bijzondere scholen, te Leuven.

H. Ing. LEPLAE, eere-hoogleeraar in de landbouwkunde te Leuven, algemeen bestuurder van den dienst Landbouw bij het Ministerie van Koloniën, te Brussel.

E. H. Kan. Dr MAERE, hoogleeraar in de kunstgeschiedenis, te Leuven.

E. H. Kan. Dr MANSION, hoogleeraar in de wijsbegeerte, te Leuven.

H. H. Dr. JOSEPH MANSION, hoogleeraar in de germaansche taalkunde, te Luik.

Ing. MERTEN, hoogleeraar aan de bijzondere scholen, te Gent.

Mgr. Dr NOËL, hoogleeraar in de wijsbegeerte, te Leuven.

H. H. Dr NOYONS, hoogleeraar in de geneeskunde, te Utrecht.

Mr POULLET, staatsminister, hoogleeraar in de rechten, te Leuven.

Dr SAP, hoogleeraar in de sociale en politieke wetenschappen, te Leuven.

Dr SCHOCKAERT, hoogleeraar in de geneeskunde, te Leuven

Mgr. Kan. Dr SENCIE, hoogleeraar in de geschiedenis, te Leuven.

E. H. Dr VAN BUGGENHOUT, hoogleeraar in de landbouwkunde, te Leuven.

H. Staatsminister FRANS VAN CAUWELAERT, eere-hoogleeraar in de wijsbegeerte te Freiburg.

Mgr. Dr VAN CAUWENBERGH, eere-hoogleeraar te Leuven, vicaris-generaal van het Aartsbisdom.

H. H. Dr VAN DEN WILDENBERG, hoogleeraar in de geneeskunde, te Leuven.

Dr VAN DER LINDEN, hoogleeraar in de geneeskunde, te Gent.

Dr VAN DE WIJER, hoogleeraar in de germaansche taalkunde, te Leuven.

Mr VAN DIEVOET, volksvertegenwoordiger, hoogleeraar in de rechten Leuven.

Ing. VAN HECKE, volksvertegenwoordiger, hoogleeraar aan de bijzondere scholen, te Leuven.

E. H. Kan Dr VAN HOVE, hoogleeraar in het kerkelijk recht, te Leuven.

KATHOLIEKE VLAAMSCHE HOOGESCHOOLUITBREIDING

Jaargang XXXIV Nr 4 Verhandeling 331

De Duitsche roman van het Derde Rijk

door

Dr. J. VAN GORP,

Docent aan Sint Ignatius Handelshoogeschool,
Leeraar aan het Koninklijk Atheneum.

1 9 3 5

N. V. STANDAARD-BOEKHANDEL - BRUSSEL

De Verhandelingen van de Katholieke Vlaamsche Hoogeschooluitbreiding van Antwerpen verschijnen 10 maal 's jaars. De abonnementsprijs voor de 10 nummers bedraagt 15 Fr. Losse nummers kosten Fr. 2,50.

Deze uitgave staat onder de wetenschappelijke leiding van Dr. J. Uytterhoeven, Helmstraat, 142, Borgerhout, aan welk adres alles wat de redactie betreft dient toegezonden te worden

Inschrijvingen op den volledigen jaargang kunnen genomen worden in het Secretariaat van de Katholieke Vlaamsche Hoogeschooluitbreiding, Korte Nieuwstraat, 44, te Antwerpen (postchekrekening 399.17), of bij de uitgevers N. V. Standaard Boekhandel.

Voor den verkoop van losse nummers dient men zich uitsluitend te wenden tot de plaatselijke boekhandelaars of tot de uitgevers N. V. Standaard Boekhandel.

DE DUITSCHE ROMAN VAN HET DERDE RIJK

DOOR

Dr. J. VAN GORP.

Inleiding.

De benaming " Derde Rijk " is niet nieuw.

In de Wijsbegeerte verstond men daaronder : het boven de werkelijkheid en buiten het menschelijk bewustzijn bestaande Rijk van het eeuwig ware, goede en schoone.

Voor sommige godsdienstige sekten beteekent het een duizendjarig tijdperk van ideaal menschelijk bestaan, dat het einde van de wereld voorafgaat.

Politiek gesproken, is het Derde Rijk de ideale toekomststaat van een natie en in 't bizonder voor Duitschland de ideale toekomststaat van de Duitsche natie, zooals die door het Nationaal-Socialisme werd gegrondvest en verder opgebouwd wordt.

Historisch komt het na het Middeleeuwsche H. Roomsche Rijk van Duitscher natie als Eerste en het Bismarckrijk (1871-1918) als Tweede Rijk.

De omwenteling van Januari 1933, die het Nationaal-Socialisme aan het bewind bracht, is een mijlpaal, niet alleen in de politieke, maar ook in de letterkundige geschiedenis van het Duitsche volk.

De eerste jaren na den oorlog waren voor Duitschland een tijdperk van ontbindenden partijstrijd, van stoffelijken nood en van lastige heraanpassing van de frontsoldaten aan een hatelijk economisch stelsel, dat onaangetast den oorlog had overleefd.

In 1923 vond de mislukte Staatsgreep van Hitler te München plaats. In hetzelfde jaar verscheen " Das dritte Reich " van Moeller van den Bruck. Deze schrijver, die terecht de vader van het Nationaal-Socialisme wordt genoemd, gaf in dit ophefmakend boek de hoofdlijnen aan van den idealen toekomststaat : een organische volksgemeenschap met corporatieve aaneenschakeling.

De geleidelijke uitbouwing van die volksgemeenschap geschiedde langs politieken weg vooral met medehulp van frontsoldaten en jeugdgroepeeringen. Daar de beweging opgevat werd als een strijd voor zelfbehoud van het Duitsche volk, aan wie ze tegelijk " Het Derde Rijk " als idealen toekomststaat voorspiegelde. won ze weldra het grootste deel der bevolking voor zich.

Hoe het Nationaal-Socialisme de letterkunde opvat.

We hebben nu pas twee jaren de revolutie van het Nationaal Socialisme achter den rug, en reeds hebben we voldoenden afstand gewonnen om over het verloop van

de literatuur, althans in haar groote ontwikkelingslijnen, te kunnen oordeelen.

Het meest opvallende feit is wel het omvormen van den Duitschen cultuurstaat met gewestelijke neigingen tot een nationalen eenheidstaat. Met dit doel werd de " Reichskulturkammer " ingericht, een corporatieve vereeniging, die het geheele cultuurleven wil dienstbaar maken aan de natie, dus ook aan de politiek. Deze Kulturkammer, die onder de hoogere leiding staat van den Minister van Volksvoorlichting en Propaganda (Dr. Goebbels), is onderverdeeld in zeven standsgroepen : film, muziek, beeldende kunsten, theater, letterkunde, pers en radio.

De " Reichsschrifttumskammer ", de standsgroep van de letterkundigen, staat onder leiding van Hans Friedrich Blunck.

Door dit organisme werden voorschriften en leidende beginselen uitgevaardigd, maar ook zwarte lijsten en brandstapels aangelegd.

Om de literatuur van het Derde Rijk goed te begrijpen, dient dan ook vooropgesteld welke rol aan de kunst werd toegewezen : De kunstenaar, evenals de geleerde, bekleedt een verantwoordelijk ambt in den dienst van de volksgemeenschap. Het doel van de kunst is verrijking en veredeling van den volksaard. — Dat dit voorschrift de deur wagenwijd moest openzetten voor allerlei politiek tendenz-werk, dat heeft de Schrifttumskammer al zeer spoedig tot haar schade en schande moeten ondervinden. Tegen den immer stijgenden vloed van boerenromans, kolonisatieromans, oorlogsromans en nationale heldenromans in de jaren 1933 en 1934, moest van hooger hand herhaalde malen ernstig gewaarschuwd worden : Men verlangt geen propaganda-materiaal, maar echte kunst. Ware kunst is zeldzaam. En om de waarschuwing nog

meer kracht bij te zetten, herinnerde men aan de woorden van den in 1933 overleden grooten dichter, Stefan George : " In elke eeuw is er maar één God en maar één dichter, die hem verkondigt. "

Een letterkunde, die zoo diep wortelt in het volkswezen als deze van het Derde Rijk, zal, meer dan in welk ander tijdperk ook, de getrouwe weerspiegeling zijn van het geestesleven van dat volk. Welnu, bij nadere kennismaking met die literatuur, moet het den lezer dadelijk opvallen, dat hier een nieuw en jong geslacht tot ons spreekt met nieuwe levensopvatting en wereldvisie. We voelen het : een eeuwenoude wereldbeschouwing gaat dood en een nieuwe maatschappelijke orde wordt gevestigd. De vernieuwing is er niet plotseling gekomen ; zij heeft zich langzaam, onder veel strijd, voltrokken ; eerst door de politieke revolutie heeft ze ingang gevonden bij de groote massa.

Hetgeen dood gaat is de materialistische levensopvatting van het individualistisch liberalisme. Het nieuwe is de organisch opgebouwde nationale volksgemeenschap.

Van uit dit standpunt gezien, krijgt het verloop van de laatste vijftig jaren Duitsche literatuurgeschiedenis dan ook een veranderd uitzicht. De tot hiertoe aangenomen indeeling in Naturalisme van 1885 tot circa 1900, in Neoromantisme en Heimatkunst van 1900 tot ± 1910, in Expressionisme van 1910 tot ± 1926 en in Nieuwe Zakelijkheid van af 1926 schijnt niet het diepste wezen van de letterkundige evolutie weer te geven. Wel zou de ontwikkelingslijn te zoeken zijn in den tweestrijd, die, met wisselenden uitslag, gevoerd werd tusschen het individualistisch liberalisme, — dat zelf een uitlooper is van Renaissance en Verlichting —, en de nationale gemeenschapskunst, die weer aanknooping zoekt bij de Middeleeuwen

of hooger op bij het Germaansche of daarover heen bij het voorhistorisch Noorsche ras.

Het *Naturalisme* zou dan de laatste groote golfslag zijn geweest van het onbeperkt geloof in het menschelijk verstand, dat, met de methode der exacte wetenschappen gewapend, God en de onsterfelijke ziel loochende en het geestesleven van den mensch herleidde tot een spel van elementaire driften met honger en geslachtsdrift aan de spits; een tijdperk van ongebreideld industrieël kapitalisme, dat, in grootsteden en nijverheidscentrums een proletariaat schiep, dat, losgerukt uit zijn natuurlijke verbondenheden met God, traditie, familie en geboortegrond in stoffelijken en zedelijken nood wegkwijnde.

Op die grondslagen bouwde het letterkundig Naturalisme zijn sociale drama's en zijn grootstadromans van het proletariaat. En toen, na korten tijd, de lezers begonnen te walgen van die miseriebeschrijving, richtte het zijn keuze naar het decadente gezelschapsleven van verloopen artisten, geëmancipeerde vrouwen, cocottes, officieren en bourgeois, om ten slotte met A. Schnitzler uit te monden in het aristocratisch *Impressionisme*, dat den oogenbliksindruk of de oogenbliksstemming van decadente zenuwlijders trachtte vast te leggen.

Afgezien van het werk van G. HAUPTMANN en CLARA VIEBIG, die zelf geen grootstadsmenschen waren, is deze pessimistische letterkunde er niet in geslaagd den lezer los te maken uit den druk van de bestaande werkelijkheid, wat een eerste vereischte is voor de kunst. Want kunst is gesublimeerde werkelijkheid, tegenover dewelke de lezer objectief, dus vrij en onafhankelijk staat.

Tegen die materialistische levensopvatting van het Naturalisme komen, van 1900 af, het Neoromantisme en de Heimatkunst in verzet.

Steunende op de geesteswetenschappen (wijsbegeerte, zielkunde en sociologie), heeft het *Neoromantisme* de ziel en het bovennatuurlijke weer in eer hersteld. Het Neoromantisme was een strijd om cultuur, d. i. om het bewaren en scheppen van geestelijke goederen tegen de beschaving, die het scheppen van stoffelijke goederen beoogde. Eenigen, zooals THOMAS MANN en RUDOLF HUCH, beschouwen als hun ideaal, de hoogere burgerij met aristocratisch verfijnde levensvormen, hoogere ontwikkeling en aesthetischen kunstzin. Hun kunst is gestyleerde vormkunst. Hun helden, geraffineerde genieters of zelfgenoegzame aestheten. Die decadente dandy- en dilettantenwereld zou weldra aan strenge critiek blootstaan.

Anderen, bezorgd om nieuwe cultuurvoorwaarden te scheppen, keeren op het voetspoor van RICARDA HUCH terug naar het Romantisme van het begin der XIX^{de} eeuw en langs daar naar den geest van de Middeleeuwen. Doch die richting naar de katholieke levensbeschouwing, naar de mystiek en naar het ridderlijk-heldhaftige zal eerst later haar vruchten afwerpen.

De historische romans van RICARDA HUCH en ENRICA VON HANDEL-MAZETTI uit dit tijdperk zijn bedoeld als historische cultuurbeelden.

De sterkste reactie tegen de decadente beschaving van de grootstad ging echter uit van de *Heimatkunst*. Van 1900 af treedt zij bewust in het krijt tegen de asfaltliteratuur en zoekt weer aanknooping met de landelijke bevolking, die nog wortelde in gezonde tradities van ras, godsdienst, gehechtheid aan den grond en patriarchale deugden. Deze dorps- en boerenromans hebben zich, de eerste tien jaren, moeilijk kunnen losmaken uit enggeestig particularisme. De schrijvers hebben meer oog voor oude zeden en gewoonten, voor zonderlinge dorpstypen, dan

voor het algemeen menschelijke. Toch zijn GUSTAV FRENSSEN, HERMANN LÖNS, HERMANN HESSE, PAUL KELLER, LUDWIG THOMA, KARL SCHÖNHERR en ERNST ZAHN nog steeds in aanzien.

Wij kunnen deze vroege Heimatkunst beschouwen als de eerste etape op den weg naar de nationale Heimatkunst, die nu zoo weelderig bloeit in het Derde Rijk.

Maar noch het Neoromantisme, dat, al te zeer afgekeerd van de strooming van den tijd, het leven verdroomde in ivoren torens, noch de dorpsche Heimatkunst, die meer oog had voor den dikken zelfkant van folkloristische geplogenheden dan voor het teere zieleweefsel van zwijgzame boerenmenschen, kon de wassende productie stuiten van een letterkunde, die van de zoogezegd moderne beschaving van de grootstad teerde. Die moderne beschaving vertoonde in den tijd vóór en na den oorlog een troosteloos beeld. NIETZSCHE had het cultuurgebouw tot in de grondvesten gesloopt, door alle vroegere cultuurwaarden (Christendom, zedenleer, enz.) nietig te verklaren, en had slechts het zelfzuchtige imperialisme van den Uebermensch in de plaats kunnen stellen. Het Naturalisme had de godsdienstige wereld- en levensbeschouwing neergehaald. De klassenstrijd woedde nog heviger. Het familieleven bestond niet meer : de zoon stond op tegen den vader, de vrouw tegen den man, de leerling tegen den onderwijzer. De amerikanisatie van het bedrijf maakte de arbeiders tot automaten ; de specialisatie van het beroep maakte de intellectueelen suf en ongeschikt voor de samenleving. Het relativisme, dat op al de gebieden van de geesteswetenschappen heerschte, en dat allen objectieven maatstaf loochende voor het kennen van de waarheid en voor het

beoordeelen van zedelijke waarden en daden, en dus alle waarheid en alle zedelijke begrippen afhankelijk maakte van het subjectieve oordeel van elk individu, stichtte nog meer verwarring in de reeds hopeloos verdeelde samenleving.

Tegen die algemeene ontreddering begint het *Expressionisme* zijn stormloop. Om 1910 zet de beweging in met revolutionaire schriften. De oorlogsjaren doen de gedachten rijpen. De revolutie van 1918 doet ze losbreken. In de volgende jaren wordt de nieuwe wereldbeschouwing door de letterkunde tot gemeengoed gemaakt.

Het woord Expressionisme werd overgenomen uit de schilderkunst en wijst op een stijl, niet op een inhoud. De kunstenaar wil niet langer de werkelijkheid buiten zich copieëren ; hij geeft uitdrukking aan zijn eigen binnenwereld ; hij schept uit zich-zelf visioenen en toekomstdroomen en kleedt ze in de meest fantastische vormen, in de meest pathetische of plechtstatige taal.

De Expressionisten zijn het eens in hun aanval op de moderne beschaving. Zij zijn het niet meer eens voor den opbouw van de nieuwe samenleving, de nieuwe menschheid. Hier loopen de wegen uiteen : een weg zal voeren naar den brandstapel en de ballingschap ; de andere zal uitmonden in het Derde Rijk.

Veruit de sterkste groep schaarde zich om het tijdschrift " *Die Aktion* ". Van daar den naam " Activisten ", dien ze in 1915 kregen. Zij zijn de echte revolutionairen van de beweging en radicale hervormers. Zij prediken internationaal pacifisme, internationale volkengemeenschap en democratische klassengemeenschap, onder een republiek. De letterkunde moet staan in den dienst van de politiek. Die internationale beweging werd vooral gesteund door Joodsche schrijvers en denkers. Over het algemeen leverde

zij phantastische kunst en sprankelende hersenkunst. Het hart en de rustige bezonkenheid ontbreken.

Een kwakzalverreclame, die ons, buitenlanders, nog al te zeer binnen haar tooverkring houdt, heeft de letterkundige verdiensten van dit expressionistisch werk geweldig opgeblazen. En toch hebben de phantastische romans van MEYRINCK, EWERS en geestverwanten het Expressionisme niet overleefd. Het werk van K. EDSCHMID, FEUCHTWANGER, KLABUND, GLAESER, STERNHEIM is tot juister verhoudingen teruggebracht.

De besten onder de Expressionisten hebben zich later tot de Nieuwe Zakelijkheid bekeerd en hun beste werk werd ook eerst in de laatste jaren geschreven. Het is de generatie, tusschen de 45 en 55 jaar oud, wier talent nu pas tot volle rijpheid is gekomen. We vermelden even: de blindgeworden schrijver ADOLF VON HATZFELD; HERMANN KESSER met den roman *" Straszenmann "* (1926); LEONARD FRANK; OTTO WIRZ met *" Prophet Muller Zwo "* (1932); ARNOLD ULITZ; ROBERT MUSIL met *" Der Mann ohne Eigenschaften "* (1932) en vooral ALFRED DÖBLIN, wiens *" Berlin Alexanderplatz "* (1929) terecht het epos van het Berlijnsche proletariaat in zijn strijd voor het bestaan wordt genoemd.

De leider der Expressionisten en voorzeker het schitterendste talent onder hen is HEINRICH MANN. Onder de nog levende schrijvers is er geen, die zoo vinnig bekampt werd en tevens zooveel bewonderaars telde. In den oorlog stond hij aan de zijde der Entente, der beschaving, tegen Duitschland, de barbaarschheid. Zijn aanzien steeg met den dag onder de republiek. Van 1931 tot 1933 was hij voorzitter van de Dichterakademie te Berlijn. Het Derde Rijk heeft Heinrich Mann en zijn werk verloochend. Zijn roman-trilogie: *" Der Untertan "* (1914-18); *" Die Ar-*

men " (1917) ; " *Der Kopf* " (1925), waarin hij op onbarmhartige wijze het type van den slaafschen naäper van de machthebbers, van den rusteloos zich afslovenden proletariër en van den onmeedoogend strengen heerscher geeselt, is de scherpste satire, die tegen het Duitsche militarisme, kapitalisme en imperialisme geschreven werd, schitterend van taalvirtuositeit en monumentaal in het uitbeelden van zijn personages, maar koude hersenkunst.

In den tijd van het Expressionisme verschenen ook de eerste *oorlogsromans*. Het zijn deels bittere aanklachten tegen het wapengeweld, tegen de bezittende klas, tegen de legerleiding ; deels werken vol blinde haatstokerij en verwaand hyper-patriotisme ; deels ook verzuchtingen naar kameraadschap, naar internationale broederschap. De laatste uitloopers van dat interntionaal pacifisme zijn de oorlogsromans van REMARK (deknaam Remarque) : " *Im Westen nichts Neues* ", " *Der Weg Zuruck* ", van E. GLAESER : " *Jahrgang 1902* " en ARNOLD ZWEIG : " *Sergeant Grischa* ", die, met een beetje sexueele buitensporigheden gekruid, eens de geliefkoosde lectuur van het Duitsche volk waren en nu door het Derde Rijk worden verloochend.

Zakelijke en nationale oorlogsromans.

Om 1926 begon de " Nieuwe Zakelijkheid " het Expressionisme te verdringen. In 1926 werd het partij-

programma van het Nationaal-Socialisme definitief vastgelegd, waarvan een der punten luidde : " Scheppen van een tegenover het volk verantwoordelijke pers en wettige strijd tegen verderfelijke kunst en letterkunde. ". Beide faktoren hebben de latere oorlogsromans, die in de literatuur van het Derde Rijk nog ruim vertegenwoordigd zijn, in een nieuwe richting gestuurd.

Het woord "*Nieuwe Zakelijkheid*" kwam uit de bouwkunst in de letterkunde. Zij was bedoeld als vereenvoudiging van den vorm. Onder voorwendsel de geschiedkundige bouwvormen te moderniseeren, kwam men er geleidelijk toe ze af te schaffen. Men streefde naar eenvoud, naar regelmaat in de indeeling, naar orde en doelmatigheid in den bouw. — Waar Romantisme en Expressionisme jacht maakten op het dichterlijk woord, het stemmingsbeeld, het fijne ornamentwerk van den stijl, daar streeft de Nieuwe Zakelijkheid naar de realistische kunst van het eenvoudig, doeltreffend woord, zakelijk, nuchter, niet beïnvloed door het gevoel, levensecht. De stijl is die van het zakelijk bericht, van de reportage. De Nieuwe Zakelijkheid wil echter meer zijn dan Naturalistische of Impressionistische kunst. Zij geeft niet de indrukken van de werkelijkheid, maar zoekt onder de oppervlakkige verschijnsels naar den wezenskern. De kunstenaar is niet enkel oog en oor, maar ook ziel en geest, die hem den intuïtieven blik in het wezen mogelijk maken.

Het type, en wel " het zuiverste, het soberste en het roerendste type van de zakelijke oorlogsreportage " (Hans Naumann (1)) is "*Krieg*" (1928), van L. RENN, een self-made schrijver, arbeider en socialist, die later tot het communisme overging, een geboren verteller. Over zijn

(1) Die deutsche Dichtung der Gegenwart. 1933, p. 235.

bevindingen in Rusland schreef hij later het reisbericht : " *Ruszlandfahrten* " (1932).

In zijn reportage " *Nachkrieg* " (1930) schildert Renn de ontgoocheling van frontsoldaten, meestal arbeiders, die na den oorlog met vrouw en kinderen in vunzige barakken waren ondergebracht :

" Op menige plaats kon men zelfs niet zitten, zoo tochtte het. Vele klaagden over rheumatiek. Schimpen deden ze genoeg, maar zooals voor den oorlog : onder vier oogen. Men had de soldaten hun rechten weer afgenomen. Zij hadden den indruk verstootelingen te zijn, aan wie een fatsoenlijk leven ontzegd was. Weggaan konden ze ook niet. Er was geen werk. En nu morden zij, maar staken geen hand uit. Zij waren immers bijna allen sociaal-demokraten en de partij had hen in den steek gelaten en toch geloofden ze nog in de partij. Zij waren ontgoocheld en wisten niet waarvan. Zij vormden nog wel een groep, maar de een bestal den ander. Van dag tot dag werd het erger.

" Een vrij groot aantal, die geen hoop hadden op werk-verschaffing in de fabriek, wilden land ontginnen. De regeering had voor kolonisten oude gevangenenbarakken beschikbaar gesteld. Die moesten de kolonisten eerst afbreken en ze daarna ter plaatse weer opbouwen.

" Enkelen droomden er van, hoe gelukkig ze zijn zouden, als ze eens een koe hadden. Ik dacht er anders over, maar zegde niets. Het was hun laatste hoop, daarom dweepten ze met die gedachte. Dat waren allen arbeiders en die kenden niets van het leven op den buiten. Ontginnen is maar mogelijk, indien de staat ernstig meehelpt. Maar deze staat denkt nog niet eens daaraan.

" Op zekeren morgen trokken de kolonisten weg, met vrouwen en kinderen. Het was bitter koud, de grond was

stijf bevroren. Zij hadden dikke wollen halsdoeken omgeslagen. Hoe snel zouden die niet stukscheuren bij het werk. De eerstvolgende jaren brengt het land nog niets op. Zij zullen moeten werken zonder loon en zullen eerst alles nog moeten leeren. Bovendien moeten zij nog hun barakken opbouwen. Daar zullen zij zoo dicht opeengehoopt wonen dat er voortdurend twist zal zijn, omdat allen hun zorgen hebben. " (1)

Hoe heel anders kijken degenen, die droomen van een nieuwe volksgemeenschap op de oorlogsgebeurtenissen neer. Voor hen is de oorlog een noodlot of een beproeving, die aan de volken wordt opgelegd : hij is de strenge school, waar gehoorzaamheid en plicht, goedheid en kameraadschap op een harde proef gesteld worden ; de smeltoven, waarin de jonge ziel ontslakt en gelouterd wordt, om een goed mensch te zijn en een goed soldaat, trouw aan zijn land, trouw aan zijn leider, trouw aan de mannen, die naast hem staan, omdat ze zijn broeders zijn.

Dit heroïsch menschentype, dat vol waardeering is voor eigen praestatie en die van zijn volksgenooten, maar ook vol achting voor den heldhaftigen tegenstander, is het type, dat de oorlogsboeken van 1928 tot nu beheerscht. Zij blijven nog steeds een der heerschende richtingen in de letterkunde van het Derde Rijk. Hans Naumann, de bekende geschiedschrijver der moderne Duitsche literatuur, schijnt zelfs nog een nieuw bloeitijdperk voor oorlogsboeken te voorzien, waar hij betreurt, dat enkel maar één aspect van den oorlog werd blootgelegd : het blikpunt van den soldaat, die den oorlog ondergaat. " Het is nog niet de oorlog van maarschalken en veldheeren, die in al

(1) LUDWIG RENN : Nachkrieg. Wien-Berlin Agisverlag, 1930.

zijn grootheid en zakelijkheid, met alle diepteperspectieve toch ook denkbaar is. " (1)

Wij kunnen hier geen bespreking wijden aan deze oorlogsverhalen. We vermelden onder de beste :

EDLEF KÖPPEN, met zijn zakelijk, tragisch " *Heeresbericht* " (1930) ;

Het driemanschap : ERNST JÜNGER (" *Feuer und Blut* ", 1925 — " *Der Arbeiter* ", 1932), WERNER BEUMELBURG (" *Sperrfeuer um Deutschland* ", 1929 — " *Wen die Götter lieben* ", 1933) en FRANZ SCHAUWECKER (" *So war der Krieg* ", 1926 — " *Aufbruch der Nation* ", 1929), die voorvechters waren van het Nationaal-Socialisme en in hun laatste romans politieke plannen voor den heropbouw van de Duitsche volksgemeenschap letterkundig verwerken ;

EDWIN DWINGER, met de aangrijpende roman-trilogie : " *Die Armee hinter Stacheldraht* ", (1927) : " *Zwischen Weisz und Rot* ", (1931) ; " *Wir rufen Deutschland* ", 1932, waarin de schrijver bericht geeft over zijn krijgsgevangenschap in Siberië, de Russische revolutie en het naoorlogsche Duitschland ;

JOSEF MAGNUS WEHNER, wiens " *Sieben vor Verdun* ", 1930, een grootsche filmopname is van den strijd om Verdun ;

RICHARD EURINGER, die van den oorlog : " *Fliegerschule 4* ", 1929, zich wendde tot den hachelijken toestand van " *Die Arbeitlosen* ", 1930 ;

HANS CAROSSA, die een dichterlijk beeld geeft van hetgeen hij als arts beleefde, met soldaten, boeren, vrouwen, kinderen en dieren, in zijn " *Rumänisches Tagebuch* ",

(1) HANS NAUMANN, op. cit., p. 237.

1925. Zijn confessieroman : " *Führung und Geleit* ", 1933, is bezonken levenswijsheid in vormschoone taal.

PAUL ALVERDES, wiens oorlogsnovellen : "*Die Pfeiferstube* ", 1929, en " *Reinhold oder die Verwandelten* ", 1931, vormschoon proza zijn en symbolen van reine offervaardigheid in den dienst van het volk.

Onder de talrijke oorlogsromans, die in 1934 verschenen, en die nog steeds zakelijke berichten geven, kunnen we enkel " *Der Baum von Cléry* ", van JOACHIM VON DER GOLTZ, vermelden.

Naoorlogsche romans.

Het woelige tijdperk na den oorlog is voor vele frontsoldaten een tijd geweest van bitteren strijd en heldhaftig verweer om zich-zelf en het ideaal der nieuwe volksgemeenschap staande te houden. Deze heroïsche strijd weerspiegelt zich ook in de letterkunde.

Wij verwijzen hier naar : PAUL C. ETTIGHOFER : " *Zelt 27 wird niedergerissen* ", 1933 ; naar E. VON SALOMON : " *Die Stadt* ", 1932 ; naar O. M. GRAF : " *Einer gegen alle* ", 1932, die bondig, zakelijk, soms brutaal zijn, en naar HANS SOCHACZEWER : " *Menschen nach dem Kriege* ", 1932, en HEINZ STEGUWEIT : " *Der Jüngling im Feuerofen* ", 1932, die meer dichterlijk kunstwerk leveren.

Fragment uit : " *Der Jüngling im Feuerofen* ", van HEINZ STEGUWEIT : (1)

De Engelschen zijn in het bezette gebied gekomen. Met blanken sabel en geveld geweer trekken zij door het dorp, alsof er op iederen hoek van de straat onraad te vreezen was. Het is midden in den winter.

" Moedertje Himmelreich liet den rozenkrans in haar schoot zakken. De oude prevelde nog " maar verlos ons van den Kwade, amen. " en stiet me barsch van 't venster weg, alsof ik daar niets te doen had. Zij keek nu zelf naar buiten en toen ik zei : die kerels moesten allemaal verrekken, toen schoof zij haar bril van haar neus op haar voorhoofd en keek mij aan, als had ik zondige woorden gesproken. Ja haar moederoogen zagen niet het onrecht. noch de wapens, noch het gewelddadig optreden. Weduwe Himmelreich zag iets heel anders : Die arme kerels beven van de kou, de paarden hebben honger.

" Zij had gelijk. De khakigele Tommies lieten hun geweer tegen een boom aanleunen en sloegen hun armen onder hun oksels om zich te verwarmen. Anderen trampelden met de voeten, asemden in hun verkleumde handen of gingen tusschen de dampende buiken van de paarden staan.

" Moeder Himmelreich morde : " En geen mensch doet de deur open, ze moesten zich schamen. " — Neen, geen enkel inwoner deed de deur open. Wie zou ook lust gevoelen een gastvrij onderkomen te bezorgen aan zijn vijanden.

" De oude stiet mij in de zijde : " En hoe was dat met u, ginder in Frankrijk ? " Heeft u daar niemand iets warms [illegible] ? "

---

(1) [illegible]

" Ik dacht na en antwoordde : " Ja toch, een enkelen keer heeft een oud moederken ons opgenomen. t' Was in den nieuwjaarsnacht van 't jaar 1916. Het sneeuwde. Neuvilly hiet het dorp.

" Mama Himmelreich slefte naar de stoof, goot kokend water op den koffie en liet de slappe kost trekken. Toen stak zij mij een mand toe : " haal hooi van de schelf. " En toen koffie en hooi gereed waren, opende de oude de deur en wenkte de verkleumde en trampelende Tommies, schonk warme koffie in hun veldbekers. Zij kreeg als antwoord een kouden grijnslach, die echter weldra tot een dankbaren glimlach ontdooide. Ik nam op mij, drie paarden met hooi te voederen. En nauwelijks waren moeder Himmelreichs gaven weggeschonken, of alle huizen der straat volgden ons voorbeeld. Overal kwamen de Duitsche moeders met den koffiepot, overal dronken de vijanden uit dampende bekers en hinnikten de paarden.

" Zonderling : De Tommies staken het zwaard in de scheede en zetten het geweer in de rust. De loopen van de kanonnen verdwenen in den buik van de tankwagens en de bemanning kroop lachend uit de gepantserde torens. De oude had een grooten veldslag gewonnen.

" Toen ik weer met haar in de kamer zat en haar hand streelde, moest ze wel gissen, wat er omging in mijn binnenste. Ze zei : " Als ik goed ben voor de zonen van anderen, moet men ook goed zijn voor mijn zonen. Een goede moeder is ook een moeder voor andermans kinderen. " Moeder Himmelreich schoof weer de kralen van haar rozenkrans tusschen haar stijve vingeren " Gelijk wij vergeven onze schuldenaren. "

" Daar buiten trokken de Engelschen verder. "

Historische en biografische romans.

Wij hebben een oogenblik het Expressionisme verlaten om de ontwikkeling van de oorlogsliteratuur van af dit tijdstip tot op heden na te gaan. We keeren terug om een andere richting te volgen.

Benevens het activistisch Expressionisme was er hetgeen men heeft willen heeten : het gotische en het barokke Expressionisme. Voor deze kunstenaars ligt de bevrijding uit den chaos der moderne beschaving in het doen heropleven van twee tijdperken met hoogstaande wereldcultuur : de Gotiek van de 13de tot de 15de eeuw en de Barok van de 16de tot de 18de.

De Gotiek is de tijd van het ideale ridderwezen, van de mystische vroomheid, van ontwikkelde burgers, van geordende samenleving, een wereld van universeele menschen, van stoutmoedige durvers en toch nederige dienaars van de alles bezielende Katholieke Kerk. De barok is het tijdperk van den laatsten opbloei van een Algemeene West-Europeesche Cultuur, het tijdperk van de Katholieke Restauratie met den uitwendigen luister van gebouwen en Godsdienstplechtigheden, van scherpe geloofscontroversen, van mysticisme en pietisme en tegelijk van twijfel en criticisme, het bloeitijdperk van de kunst in vele landen, de tijd van opkomenden handel en rijke kooplui. Hier vinden de historische roman en de biografische roman een dankbare stof.

Die nieuwe historische roman wil niet enkel een cultuurbeeld zijn, maar tevens wordt daarin de symbolische be-

teekenis voor de Duitsche levensbeschouwing van nu uitgewerkt.

In dat opzicht is de groote roman-trilogie "*Paracelsus*" (1917-25) van KOLBENHEYER baanbrekend geweest. In tegenstelling tot Faust, die met alchimie, distileerkolf en laboratorium de wetenschap wil doen vooruitgaan is Paracelsus, de beroemde arts uit de 16de eeuw, de natuurmensch, die vertrouwd is met de heilzame krachten der kruiden en op die wijze de geneeskunde bevordert. We zien hem op zijn levensweg in Duitschland, Italië, Zwitserland en Oostenrijk en telkens wordt het landschap en het cultureele midden tot in bizonderheden geschilderd. We zien hem als eerste vurige aanhanger van het protestantisme — dat protestantisme, dat Kolbenheyer opvat als een ontwaken van den Duitschen geest en een bevrijding uit de Katholiek-Latijnsche beschaving. Hij is een genie, dat als kwakzalver verhoond wordt door de faculteiten van geneeskunde. Hij is de eeuwige zwerver en de eeuwige Godzoeker, die sterft als een wijze, moederziel alleen.

"Er is geen volk zooals het Duitsche volk, dat geen goden meer erkent, en toch eeuwig verlangt God te aanschouwen" zegt Kolbenheyer. Wodan en de oude-Goden zijn dood en het christendom heeft enkel uiterlijke macht op de Duitschers uitgeoefend. Hier zien we voor het eerst die tegenstelling tusschen den Germaanschen Geest en de christelijke beschaving en het aanprediken van een mystisch natuurpantheïsme, dat in de laatste jaren immer meer veld gewonnen heeft.

Kolbenheyer's trilogie heeft, ondanks den twijfel, die reeds oprijst, nog vasten voet in de Duitsch-christelijke beschaving. Met SCHMID-NOERR's roman "*Frau Berchta's Auszug*" (het afscheid van Vrouw Bertha) ver-

zinken we reeds in de Germaansche mythe en sage en in het heidendom.

Vrouw Bertha is de zegenbrengende godin van het Germaansche volk. Om te verhoeden, dat dit volk christen zou worden, neemt zij de menschelijke gedaante aan, wordt de vrouw van Pepijn, de moeder van Karel de Groote. Als het Christendom zegeviert, verlaat vrouw Bertha het land. —

HANS FRIEDRICH BLUNCK stijgt in zijn romantrilogie "Strijd met de Goden, strijd der hemellichamen en Macht over het vuur" 1926-28 nog dieper tot in de ijsperiode, om in de eerste menschen van het Noorden, die uit de hand der Goden het vuur, pijl en boog, taal en lied ontvingen, symbolen te vinden voor het Duitsche wezen van den tegenwoordigen tijd. Het is een grootsch-opgevatte, dichterlijke visie van de prehistorie van het Germaansche ras. Deze HEINRICH FRIEDRICH BLUNCK, is geen onbekende bij ons. Tijdens den bezettingstijd was hij hier een der groote voorvechters van Vlaanderens zelfstandigheid. Op dit oogenblik is hij voorzitter van de Corporatie der Duitsche letterkundigen en als schepper van het moderne sprookje en als romanschrijver een der verdienstelijkste auteurs van het Derde Rijk. — De laatste roman van Blunck: "*Die grosze Fahrt*" (1935). Ein roman von Seefahrern, Entdeckern, Bauern und Gottesmännen schildert in schitterende kleuren het leven en het ideaal van een Duitscher, die Deensch admiraal en stadhouder van Ysland werd en Amerika ontdekte eenige tientallen jaren vóór Columbus, maar door den dood verhinderd werd zijn kolonisatieplannen uit te voeren.

Het is wel zonderling, dat de letterkunde op dit punt de wetenschap is voorgegaan. De wetenschappelijke uit-

bouwing van de Noorsche beweging en het Noorsch-Germaansch geloof — het moderne heidendom zooals de katholieken het noemen — begon pas in 1928, toen reeds de laatste roman van Blunck's trilogie verschenen was. Het grondleggend werk in dat opzicht is "*Der Aufgang der Menscheit*" van den Duitsch-genationaliseerden Nederlander Herman Wirth, "ein Flame", zeggen de Duitschers, omdat, ook hij, samen met Blunck een der voorvechters was van de Vlaamsche politiek in den bezettingstijd. Wirth heeft een ontzaglijk materiaal tot een eenheid verwerkt, dat, zooals Mahrholz (1) verzekert, eerst na 30 tot 60 jaren naar waarde zal geschat worden. Vooralsnog kan de wetenschappelijke wereld zich nog niet verzoenen met deze ideëen.

Deze Noorsche beweging, die door de laatste rassenbiologische studies van Clausz en Günther nog versterkt werd en die aan Pruisen de politieke hegemonie over de andere Duitsche landen moet verzekeren, heeft snelle uitbreiding genomen. Als geloofsbeweging door Rosenberg gepopulariseerd, streeft zij er naar staatsgodsdienst en staatskerk te worden. Haar weerslag in de huidige letterkunde is nog onbeduidend.

Benevens deze historische-symbolische beweging, die leidde naar het moderne heidendom is er een gezonder richting van den historischen roman : de heldenbiografie.

Stefan George, die pas na de stichting van het Derde Rijk is gestorven, en dien het nationaal-socialisme nu als zijn koninklijken dichter begroet, heeft den weg gebaand tot dat strijdlustig heldhaftige dat het kenmerk wezen moet van den modernen nationaal-socialist.

---

(1) W. MAHRHOLZ : Deutsche Literaturgeschichte der Gegenwart, 1931, p. 474-475.

De persoonlijkheid van een held blootleggen, dat is het doel van de schrijvers. Maar de methoden om dit te bereiken loopen uiteen. Eenigen leiden ons door een woud van belangrijke en onbelangrijke details en intieme verbogenheden, een psychoanalytische doorvorsching van het onderbewustzijn, zooals : STEFAN ZWEIG (" *Drei Meister* ", 1919 ; " *Der Kampf mit dem Dämon* ", 1923, enz. — Een uitzondering maken we voor : "*Josef Fouché*" en "*Marie-Antoinette*", 1932) ; EMIL LUDWIG : "*Goethe*", "*Napoleon*", enz., en JACOB WASSERMANN, wiens werk we hoogschatten (" *Christoph Columbus* " en " *Bula Matari* ": Stanley).

Anderen, integendeel, gaan uit van de synthese : Welk was het groote levensdoel van den held ? Hoe heeft hij dit in zijn leven door zijn daden verwezenlijkt ? Het is deze monumentale uitbeelding, die den voorrang heeft. Onder de laatst verschenen romans van dit soort kunnen we vermelden : "*Attila*", van GERHART ELLERT ; " *Reise in die Ewigkeit* ", een roman over Hamann, de Magus van het Noorden, van HANS FRANCK ; de Columbus-roman : " *Die spanische Insel, der Seefahrer* ", van JOHANNES MURON ; " *Wolfram von Eschenbach* ", van ADOLF HEUBNER ; " *Caesar* " en " *Cromwell* ", van MIRKO JELUSICH.

Voor deze heldenbiographiën hebben de letterkundige biographiën van twee geschiedschrijvers : GUNDOLF (" *Goethe* ", 1916) en BERTRAM (" *Nietzsche* ", 1918) tot voorbeeld gediend.

Fragment uit " *Cromwell* ", van MIRKO JELUSICH (1) :

---

(1) Cromwell, door Mirko Jelusich. Nederlandsche bewerking van Mr. I. E. Prins-Willekes Macdonald. Nijgh & Van Ditmar, Rotterdam,

HET GEHEIM VAN CROMWELL.

Ireton legt zijn hand boven zijn oogen, die door de opgaande zon verblind worden : nu herkent hij den eenzamen wandelaar, die langzaam aan komt slenteren, de handen met een rijzweep op zijn rug. Haastig vliegt hij hem tegemoet, neemt zijn hoed af, maakt een buiging :

" Goedenmorgen, Generaal ! "

Cromwell blijft staan, salueert met de zweep alsof het een degen is :

" Morgen, Ireton. " Hij legt zijn handen weer op den rug, gaat verder. Ireton loopt gelijk met hem op.

" Gij zijt ook vroeg op, " constateert Cromwell, na een oogenblik stilzwijgen.

" Ja, " knikte Ireton, " de zon maakte mij wakker — alles was zoo mooi en frisch, dat ik nog wat van den dag genieten wilde, voordat het spel begint. "

" Ge behoeft u niet te haasten, " antwoordt Cromwell. " Die daarginds zullen nog een heelen tijd noodig hebben, voordat zij hun troepje menschen opgesteld hebben. — Hoe gaat met uw ruiters ? "

" O, dank u, goed, " lacht Ireton onbezorgd. " Ik wil met twee linies aanvallen. Wel bedankt voor de dragonders, Generaal, die ge mij gezonden hebt. "

" Gij zult ze noodig hebben, " merkt Cromwell met een ernstigen blik op. " Ik ken Rupert ; als strateeg is hij niets waard, want hij laat zich door zijn temperament meesleepen, maar in den aanval is hij geweldig. Ik zal nooit vergeten hoe hij mij bij Marston-Moor terugdrong, voordat Leslie kwam. "

Hij zwijgt, wijst met de zweep in de verte. " Die daar hebben een fout gemaakt in hun opstelling, waar ik gebruik van zal maken : een derde van hun ruiters staat

achter het voetvolk van het centrum. Ik moest lachen toen ik het zag. Ik zal hun eerste ruiterlinie op hun reserve gooien en ze allebei door mijn reserve in de pan laten hakken."

"Ja, Generaal," glimlacht Ireton met iets van jaloezie. "Gij kunt met uw Ironsides heel anders manoeuvreeren dan wij."

"Dat is onzin," weerlegt Cromwell, ietwat geërgerd. "De manschappen zijn zóó voortreffelijk gedisciplineerd, dat het er niets op aankomt wie hen commandeert."

"Niet heelemaal," spreekt Ireton hem tegen. "Met een van ons doen zij hun plicht, dat staat vast; maar met u doen ze nog iets meer; en daarop komt het juist meestal aan." Cromwell antwoordt niet: na een oogenblik van weifeling gaat Ireton verder: "Ik heb mij al dikwijls afgevraagd wat toch eigenlijk uw geheim is."

"Mijn geheim?" Cromwell lacht even.

"Ja — gij verlangt twee keer zooveel van uw ruiters als een van ons zou wagen van hen te eischen; gij zijt van een strengheid en onvermurwbaarheid, die zelfs die van Harrison overtreft; en toch verafgoden uw menschen u en verdringen elkaar om hun leven te wagen, als gij het beveelt."

Cromwell blijft staan, buigt zich naar een schitterend blauwe bloem; richt zich weer op, zegt rustig en beheerscht:

"Men moet den menschen iets geven waarvoor het de moeite waard is om in den dood te gaan."

"Wat is dat dan, Generaal?" vraagt Ireton zacht.

Cromwell ziet hem recht in het gezicht.

"De natie," antwoordt hij op vasten toon.

Verwonderde oogen.

"Die hebben zij toch al."

" Neen, Ireton " — Cromwell glimlacht vluchtig — " die hebben zij niet. — Wat zijt gij ? " vraagt hij snel. " Ik bedoel wat uw afstamming betreft ? "

" Ik kom uit Nottinghamshire, " antwoordt Ireton.

" En Harrison ? "

" Uit Staffordshire, geloof ik. "

" En ikzelf ? "

" Het kleinste kind weet toch, " zegt Ireton een beetje onwillig, " dat gij uit Huntindonshire komt. "

" Zoo, " zegt Cromwell op gerekten toon. " En ik dacht, dat wij allen Engelschen waren ! "

Een blos komt op Ireton's gelaat.

" Dat natuurlijk ook, " bevestigt hij snel.

" Dat — ook, " herhaalt Cromwell langzaam. " Ziet ge, Ireton, hoe ge mij gelijk geeft ? Nottinghamshire-Staffordshire-Huntingdonshire : ieder Graafschap heeft zijn eigen plaatselijk patriotisme, waar alle inboorlingen bij zweren ; alleen Engeland — dat komt pas op de tweede plaats. Engeland, — dat is iets vaags, iets nevelachtigs — zeker, men hoort ertoe, men houdt ervan, omdat men dat nu eenmaal geleerd heeft, men is er misschien zelfs wel trotsch op — maar men kent het niet, men voelt het niet, men " — hij zoekt naar een goede uitdrukking — " is niet in alle vezels van zijn wezen ervan doordrongen, dat in dit eene woord alles ligt opgesloten ! Altijd zoeken zij juist wat verdeelt, altijd wil iedereen anders zijn dan de anderen, iets bijzonders, iets aparts — "

" Generaal, " stamelt Ireton.

Maar Cromwell laat zich niet meer onderbreken, nu hij eenmaal op gang is ; ieder woord, dat de ander spreekt, wordt een nieuw slagwoord.

" Generaal ! " roept hij. " Heer ! Graaf ! Hertog ! Majesteit ! Even zooveel scheidsmuren als er titels en waar-

digheden zijn ! Iedereen waakt er zorgvuldig voor, dat zijn rang, zijn afzonderlijke rechten hem niet betwist worden ! Maar dat, waar het op aankomt, doen zij geen van allen : in den man naast hen den volksgenoot zien, in wiens-aderen hetzelfde bloed vloeit, die uit de borsten van zijn moeder dezelfde melk gedronken heeft, die tot dezelfde natie behoort ! "

De verwondering en verlegenheid in de oogen van Ireton heeft plaats gemaakt voor een innig begrip. Nu glimlacht hij even fanatiek en geheimzinnig als Cromwell.

" De natie ! " zegt hij hem eerbiedig na.

" De natie ! " bekrachtigt Cromwell. " Man, begrijp je nu wat dat beteekent ? De natie, dat is de eenheid uit de veelheid, dat is de verheffing uit de tegenstellingen, dat is een kind Gods te zijn op aarde ! Natie — dat wil zeggen : een voor allen en weten dat allen het met gelijke munt betalen : dat wil zeggen ontelbare armen hebben, die met hetzelfde werk bezig zijn, ontelbare voeten, die op hetzelde doel afgaan, ontelbare hersens en harten ; dat wil zeggen in de vele, vele anderen voortleven als het eigen lichaam al lang verdwenen is ; dat wil zeggen boven zichzelf uitgroeien ; opgaan in de louterende reinheid van een groote gedachte — en aan het eind van den weg zichzelf terugvinden. "

Hij ziet het licht, dat door zijn woorden in de oogen van den jongeren man is verschenen en gaat voort :

" Gelooft ge, dat het voldoende is die daar aan den overkant neer te slaan met de dwaling, die zij ons willen opdringen ? Gelooft ge, dat het voldoende is om de leugen te overwinnen ? Neen, men moet de erkende waarheid ervoor in de plaats stellen en deze de overwinning bezorgen, ook al gaat men er zelf aan te gronde ! Die waarheid is voor mij de natie, het eensgezinde volk, waartoe

ik behoor en waaraan ik mij gegeven heb ! Haar dienen beteekent aan Gods eeuwigen Dom bouwen, welks fundeeringen in den geboortegrond vastzitten en welks torenspits tot in den hemel reikt ! "

Zijn geestdrift is uit de diepste rust voortgekomen, maar in volkomen zelfbeheersching voortdurend sterker geworden ; met vlammende oogen, maar tegelijk met een uitdrukking van onwankelbare zekerheid, Nu zwijgt hij, ademt diep, eindigt rustig zooals hij begonnen is :

" Dat is mijn geheim. Dat is het, wat ik mijn ruiters gegeven heb. Daarvoor gaan zij met vreugde den dood in. En het zal niet eerder vrede worden, voordat allen op hetzelfde standpunt staan als nu mijn ruiters, zoodat op het slagveld niet alleen de zijkanten van ijzer zijn, maar het heele leger, dat op God vertrouwt en op zijn eigen kracht en weet, dat er noch op aarde noch in de hel iets is, wat zij niet kunnen overwinnen. "

Hij breekt af, gaat een stap achteruit, ziet Ireton scherp in de oogen.

" Generaal Ireton, " zegt hij half-officieel, " gij weet nu waar het om gaat. Handel in overeenstemming daarmee. Val aan, voordat de tegenstander tijd heeft om u aan te vallen. Breng den eersten stoot toe met den sterksten troep, kom dan met alle macht daar achteraan en voltooi uw overwinning met de reserve : ook dat is een geheim : het geheim van de geheele krijgskunst. "

Weer groet hij met de rijzweep, keert zich om en gaat met rustige, ingehouden stappen denzelfde weg terug — in het licht van de opkomende zon. "

In andere historische romans is het er meer om te doen, de lotsbestemming van den held te vertellen binnen het kader van een breed-opgezet cultuurbeeld, met min of

meer nationale gezindheid en min of meer symbolische beteekenis voor den tegenwoordigen tijd. We vermelden hier :

RICARDA IBUCH, met " *Alte und neue Götter* " (revolutie van 1848) ;

ENRICA VON HANDEL-MAZETTI, met haar laatsten roman : " *Die Waxembergerin* " (Oostenrijk in de 17de eeuw) ;

ROBERT MUSIL, die in zijn " *Mann ohne Eigenschaften* " een beeld teekent van het Oostenrijksche volk in de jaren vóór den oorlog ;

INA SEIDEL, de begaafde dichteres, wier " *Wunschkind* " tevens een schildering is van het onderdrukte Duitschland onder Napoleon en een boek van moederzorg en moederliefde ;

JOSEF ROTH, de geloovige Jood, die te Parijs in ballingschap leeft en die in " *Radetskymarsch* " een sober, maar sprekend beeld teekent van de officieële wereld in Oostenrijk onder Jozef II ;

BRUNO VON BREHM, die in " *Apis und Este* " en " *Weder Kaiser noch König* " met meer romantische verbeelding de geschiedenis van den Oostenrijkschen troonopvolger Frans Ferdinand en het naoorlogsche Oostenrijk schildert.

Heimatkunst.

Wij wenden nu onze blikken terug naar een strooming, die vanaf 1900 een immer breeder en immer dieper bed-

ding heeft gegraven namelijk de heimatromans. Zooals we zooeven zegden, heeft die landelijke roman zich voor den oorlog moeilijk kunnen ontzwachtelen uit bekrompen folkloristische gegevens. Toen echter J. Nadler in zijn " Literaturgeschichte " 1912 de aandacht vestigde op dit genre in verband met de rasbestemming, toen in 1922 het rassenvraagstuk voorgoed gesteld werd, door Günther's " Rassenkunde ", en toen de huidige minister van landbouw, W. Darré in 1932 zijn theorie verkondigde van den Nieuwen Adel uit bloed en grond, werd de belangstelling voor den landelijken roman gaandeweg grooter.

De nieuwe heimatromans zijn meer ontwikkelingsromans van het innerlijk zieleleven ; de milieubeschrijving heeft enkel nog symbolische beteekenis. Zij verhalen van den harden strijd, die de menschen van te lande, te leveren hebben met de machten der duisternis, het wanhopig worstelen om het stukje grond, om een heimat, maar zij laten ook die menschen blikken in den eindeloozen hemel met zijn lichtende sterren. Slechts van daaruit krijgt het leven en de natuur haar bezieling. De helden zijn geen sceptische geesten, die dubben over het bestaan, maar menschen, die den onbewusten drang volgen van de ziel, die reikhalst naar de eeuwigheid.

Hier wil ik in de eerste plaats den 70-jarigen HERMAN STEHR vernoemen, die met zijn " *Heiligenhof* " en " *Die Nachkommen* " (1933) nog immer een der sterkste persoonlijkheden blijft in de Duitsche literatuur van heden.

Dan een 20 jaar jongere generatie met :

WILHELM SCHAEFER wiens " *Dreizehn Bücher der deutschen Seele* ", en " *Anecdoten* " een geschiedenis zijn van den Duitschen volksgeest in het verleden en een symbool voor de toekomst.

Onder de katholieke schrijvers staat naast den in 1927 overleden H. FEDERER, de katholieke priester PETER DÖRFLER.

Zijn roman "*Der Notwender*" is wel de beste heimatroman, die in 1934 verscheen. Aan degenen, die aan den schrijver verweten, dat hij het landelijk volk idealiseert, dat de boeren bij hem niet tot over de enkels in den mest staan, antwoordde hij: Vuil zijn is een ondeugd ook bij de boeren. Daarom maak ik ze presentabel. Ik steek ze in hun zondagspak, in het kleed van hun schoone menschelijkheid, omgeurd met geloof en familietraditie en de zwellende sappen van den moedergrond.

"*Der Notwender*" (de redder uit den nood), is het voorspel tot een ontworpen trilogie, waarin geschilderd wordt, hoe de boerenbevolking van de Allgäu, een armtierige Alpenstreek, een bijverdienste moet zoeken in weefarbeid thuis, hoe ze door het invoeren van de mechanische weefnijverheid in zwarte armoede verzinkt en door een man, die op kaasbereiding en melkerijinrichting aanstuurt tot welstand geraakt. Ziehier de inhoud van dezen roman:

De oudste zoon van een gegoeden boer huwt de meid en wordt onterfd. Met zijn dapper vrouwtje zal hij trachten een nieuw tehuis op te richten. Na een jaar sterft zijn vrouw en met haar begraaft de boer zijn heimatillusie. Zijn tweede vrouw, ondanks haar hard werken en de kinderen, die ze hem schenkt, vermag niet den man van zijn neerslachtigheid te bevrijden. Op zekeren morgen vindt men hem doodgevroren voor een kapelleken. Hier beginnen nu de lotgevallen van de vijf kinderen, die allen onder den druk van vaders dood zwoegen om zich eens zelfstandig te maken. Zij leggen daarbij, de vrouwen vooral veel realiteitszin aan den dag. Onder hen is Marie-

Eve, een gezonde dorpschoonheid, la belle Flaminoise, zooals het Fransche klerkje, dat rond haar fladdert, haar noemt. Deze Marie-Eve wordt van haar prille jeugd bemind door een gebuursjongen Karel, die toen ook arm, nu echter door vaders scherpzinnige koopmanschap rijk geworden is. De rijke vader verzet zich tegen het huwelijk en de zoon gehoorzaamt. Als de zuster van Marie-Eve sterft en de weduwnaar, een wildstrooper, haar hand vraagt aarzelt zij geen oogenblik om dezen te huwen.

Haar gezonde zin spreekt uit de slotbladzijde. Voor het huwelijk komt Karel haar nog eens opzoeken :

" Toen ze 's avonds juist haar havermout gegeten had en bezig was de schotels af te wasschen, om dan het garen in te pakken, waarvan vele strenen op den grond lagen, ging de nog niet gesloten deur open en Karl Hirnbein trad in het licht. Zij werd rood, maar keek hem met haar groote, rustige oogen aan. Dan zei ze : " Dat had je niet mogen doen, om mij niet en om jezelf niet. "

Hij stamelde, dat wist hij, maar hij kon niet anders. " Ik heb je niet meer gezien, sinds dat ongeluk over ons is gekomen, en ik wil hooren — ik wil nog iets weten. "

Marie-Eve verzocht hem niet te gaan zitten, maar zei zacht en zonder een zweem van ontstemming : " Wat wil je nog weten, Karel ? "

Hij antwoordde nu ook op gedempten toon : " Of het je zwaar valt ; of je boos op me zijt ; of het je leven verbitterd heeft " ?

Zij zwegen even, dan antwoordde zij steeds nog op denzelfden toon : " Omdat je het me vraagt, — Karel, hoe kan je zoo iets vragen, — wil ik je zeggen, dat ik het niet beklaag, dat je die dwaasheid begaan hebt. Kort en goed, ik zeg je maar dit : Ik ben verloofd, ik verzoek je dit besluit te eerbiedigen. En zoo zal je begrijpen, dat ik niet

boos ben op jou, noch op God, noch op de menschen, maar dat ik heel gelukkig ben.... Wij beiden hebben veel van mekaar gehouden, maar door Onzen Lieven Heer zijn we niet voor mekaar bestemd geweest. Mij heeft Hij bestemd voor de arme kinderen en voor mijn Jacham Diet. Ik ben zijn verloofde, omdat ik hem mijn jawoord gaf en mij schik in mijn lot : een stiefmoeder worden, en arm zijn en al wat er nog komen kan. Want ten slotte worden we toch alle door den hemel als bruid verkoren. En zoo ga ik met vreugde naar het altaar. Jacham is het waard en de kinderen zijn het waard, dat men voor hen zijn leven opoffert... Jou zal het leven tot een groot en wijd en zijd beroemd man maken. Mij hoeft je slechts te wenschen, dat ik een goede moeder word ; kan ik dat worden, dan zal geen moeite me te zwaar vallen. "

Toen hij wegging, zei ze nog : " Ik dank je, Karel, omdat je voor mij geweest zijt, als een ster, als een lichtende ster van daarboven en om je vriendschap en je goeie gebuurschap. "

Van de Rijnlandsche " Werkleute auf Haus Nyland ", die de vijftig reeds overschreden hebben en die een beeld willen geven van een oorspronkelijke landelijke bevolking, wier uitzicht zich voortdurend wijzigt onder den invloed van de moderne industrieproblemen, teert de humorist J. WINCKLER nog van den roem van zijn " *Tolle Bomberg* " en " Dr *Eisenbart* ". Zijn " *König in Westfalen* " (1933) staat ver beneden dit peil. J. KNEIP toovert nog eenige beelden van innig en dichterlijk volksleven te voorschijn in zijn verhalen " *Hunsrückweihnacht* " (1934). De

---

(1) PETER DÖRFLER : Der Notwender. Grote'sche Verlagsbuchhandlung, Berlin. 1934.

laatste werken van W. VERSHOFEN : " *Swennerbrügge* " en " *Poggeburg* " (1934), de geschiedenis van een Nederlandsch pachthof in een tijdsverloop van duizend jaren, doen te geleerd aan met hun uitdieping van economische problemen.

Den overgang van de oude boerentraditie naar de industrie-generatie is het thema van LEO WEISMANTEL's laatste en beste werk, de roman-trilogie : " *Das alte Dorf* ", " *Das Sterben in den Gassen* ", " *Die Geschichte des Hauses Herkommer* " (1928-33).

JACOB SCHAFFNER heeft zich uit de heimatkunst naar den modernen mensch in de grootstad gewend met zijn " *Johannes* "-trilogie (1922-33).

Tot de stillen in den lande, wier werken groeien zooals het koren op het veld, luidloos en ongeprezen, behoort de 48-jarige ERNST WIECHERT. Zijn oorlogsboek " *Jedermann, Geschichte eines Namenlosen* " (1931) werd de Duitsche tegenhanger van Dorgelès' " *Croix de bois* " genoemd. Uit de diepe stilte van de Oost-Pruisische wouden en het zwaarmoedig, zwijgend, zich afslovend volk is zijn roman : " *Die Magd des Jürgen Doskocil* " (1932) gegroeid. De laatste roman " *Die Majorin* ", die verhaalt hoe een oud-krijgsgevangene zich weer aan het leven aanpast, staat niet op dezelfde hoogte.

Onder de jongste heimatschrijvers zijn ook enkele veelbelovende talenten :

KARL HEINRICH WAGGERL (geboren in 1897), die van liftboy tot schrijver opklom, is misschien wel het meest begaafde talent onder deze jongeren. Zijn eerste roman : " *Brot* " (1930), heeft herinneringen opgewekt aan Knut Hamsun's " *Hoe het groeide* ". Zijn " *Wiesenbuch* " is een dichterlijk verhaal van bloemen en gras. " *Das Jahr*

des Herrn " (1933) schildert een jaar van het leven van een boer, zooals het door den christelijken kalender en de jaargetijden ingedeeld wordt.

Dezelfde verbondenheid met de natuur en den grond, maar meer dichterlijk gemoedsleven spreekt uit de romans van BRUNO VON MECHOW (geb. 1897). De laatste roman " *Vorsommer* " (1931) verhaalt den stillen opgang van een stadsmeisje naar de liefde tot de natuur en tot een landman.

Met forschen eenvoud en den epischen gang van een volkssage verhaalt FRIEDRICH GRIESE (geb. 1890) in zijn laatste romans : " *Winter* ", 1927 ; " *Der ewige Acker* ", 1930 ; " *Das letzte Gesicht* ", 1933, den ondergang van een verwend en verloopen boerengeslacht en den opmarsch van jonge ploegers en zaaiers.

Van PAULA GROGGER (geb. 1892), die in " *Das Grimmingtor* ", 1927, zoo meesterlijk het boerenleven in Stiermarken schilderde in zijn schrijnende tragiek onder schijnbare onverschilligheid en in zijn onbewust vergroeid-zijn met landschap en katholicisme, wordt de tweede groote groote roman reikhalzend te gemoet gezien.

De eerste boerenverhalen van MARGARETE SCHIESTL-BENTLAGE : " *Unter den Eichen* ", 1933, worden tot de beste heimatkunst van de laatste jaren gerekend.

Van den katholieken dichter JOSEF G. OBERKOFLER (geb. 1889) mogen de verhalen uit het Tyroolsche volksleven : " *Drei Herrgottsbuben* ", 1934, vermeld worden.

De pas gestorven sappige Zwitsersche humorist MEINRAD LIENERT (geb. 1865) verdient ook beter bekend te worden met zijn romans : " *Der doppelte Mathias und seine Töchter* ", 1929, en " *Das Glöcklein auf Rain* ", 1933.

Een heele pleïade van jongeren heeft zich verder na 1930 met een of meer werken op het gebied van den

heimatroman gewaagd, o. a. SIEGFRIED VON VEGESACK, WALTER BAUER, H. E. BUSSE, OTTO BRüES, ANTON GABELE, HEINRICH LUHMANN, HANS LEIP, enz.

Koloniale romans.

Met den heimatroman is ook verwant de koloniale roman, die bij voorkeur de tragische lotgevallen van Duitsche helden of Duitsche koloniën in den vreemde verhalen. Aan de spits van deze, gewoonlijk als modern heldenepos opgevatte romans, staat "*Volk ohne Raum*", 1926, van HANS GRIMM (geb. 1875). Het brandende vraagstuk der overbevolking, het heldhaftig kolonisatiewerk in Duisch Zuid-West-Afrika en de terugkeer naar Duitschland met het bewustzijn dat het leven voor het vaderland niet onnuttig geweest is, worden in de geschiedenis van den symbolischen held Cornelius Friebott uitgebeeld, in een krachtig-dramatische taal, die met vragen en uitroepingen en herhalingen zich rechtstreeks tot den lezer wendt. Zijn verhalen "*Lüderitzland*", 1934, schilderen in denzelfden stijl lotgevallen van Duitschers in de woeste vlakten van Zuid-West Afrika.

WALTER VON MOLO (geb. 1880), die nog immer blaakt van geestdriftig optimisme, waar hij heroïschen strijd kan schilderen, heeft zich na zijn historische romans naar de schildering van de Duitsche bevolking in Polen

gewend, waar ook het stambewustzijn is wakker geworden: " *Holunder in Polen* ", 1933.

Het epos van de Duitsche kolonie aan de Wolga schilderde JOSEF PONTEN (geb. 1883) in de roman-trilogie: " *Volk auf dem Wege* ", 1930-33.

Exotische romans en Reisbeschrijvingen.

Uit den troosteloozen warboel der moderne beschaving vluchtten vele schrijvers met hun geest naar onbekende gewesten. Zij verwijlen het liefst bij primitieve volken, om door te dringen tot hun gevoels- en gedachtensfeer.

Hier mag nog wel eens herinnerd worden aan MAX DAUTHENDEY (1867-1918), die betooverende stemmingsbeelden van Java naliet: " *Erlebnisse auf Java* ", 1924.

De pas gestorven WILLY SEYDEL (1887-1934) gaf waardevolle romans en novellen uit over Egypte: " *Der Sang der Sakije* " en over Java: " *Schattenpuppen* ", en geraakte met zijn laatste werken op het gebied van het phantastische.

Met plastische aanschouwelijkheid en zakelijk-boeiend verhaalt KURT HEUSER (geb. 1903) van Portugeesch Oost-Afrika: " *Die Reise ins Innere* ", 1931, en " *Buschkrieg* ", 1933.

B. TRAVEN openbaarde zich in de laatste jaren als een groot verteller met zijn romans uit Mexico: " *Der Schatz der Sierra Madre* ", 1928.

In de reisbeschrijving beperkt men zich niet bij historische aanteekeningen of bewonderende natuurbeschrijving, maar het landschap en de natuur worden als bezielende factoren van het menschelijk leven gedacht.

Na zijn expressionistisch proza wendde de ondervindingrijke wereldreiziger KASIMIR EDSCHMID (geb. 1890) tot de reisbeschrijving. Het is zijn duurzaamste werk : " *Glanz und Elend Sud-Amerikas* ", 1932 ; " *Zauber und Grösze des Mittelmeeres* ", 1932 ; " *Das Südreich, Roman der Germanenzüge* ", 1933.

Zakelijke zeereizen schreef de reporter HEINRICH HAUSER (geb. 1901) : " *Schwarzes Revier* ", 1930 ; " *Feldwege nach Chicago* ", 1932.

Avontuurlijke reisverhalen met persoonlijke ervaringen leverden : MANFRED HAUSMANN (geb. 1898) in " *Kleine Liebe zu Amerika* " 1931 ; KURT FABER in " *Unter Eskimos und Walfischfängern* ", 1934 ; ERNST F. LOHNDORFF in " *Afrika weint. Tagebuch eines Legionärs* ", 1934.

Van Duitsche kolonisten in Argentinië verhaalt HANS TOLTEN in " *Die Herden Gottes, Menschen und Tiere in Urwald und Kamp* ", 1934.

Bezonken kunst zijn de " *Oasenbriefe. Himmel über wanderndem Sand* ", 1931, van JOHANNES MURON (KECKEIS) (geb. 1884) ; " *Auf ferner Insel. Glückliche Zeit in Madagaskar* ", 1931, van FRIEDRICH SCHNACK (geb. 1888) en " *Lopud, Insel der Helden* ", 1934, van JOSEF FR. PERKONIG (geb. 1890).

Dierenromans, Sprookjes en Kortverhalen.

Naar het voorbeeld van den verwoeden jager en natuurvorscher HERMAN LÖNS (1866-1914), werden in den laatsten tijd het leven, de zeden en gewoonten van dieren en insecten ijverig bestudeerd en letterkundig verwerkt.

We kunnen hier nog eens verwijzen naar het zuivere kunstwerk van FR. SCHNACK : " *Das Leben der Schmetterlinge* ", 1828 ; " *Im Wunderreich der Falter* ", 1930 ; " *Der Lichtbogen* ", 1932.

PAUL EIPPER, die reeds " *Prangender Sommer im deutschen Wald* " en " *Tiere sehen dich an* " uitgaf, zet zijn verhalen van dieren voort.

Van JOSEF WENTER (geb. 1880) verschenen in de laatste jaren : " *Monsieur Kuckuch, der Sonderbare* "; " *Laikan, Roman eines Lachses* " en " *Mannsräuschlein, Roman eines Wildpferdes* ".

Onder de sprookjesvertellers is W. MATTHIESSEN (geb. 1891) een der weinige talentvolle schrijvers, die den naïeven kindertoon weet te treffen, zonder kinderachtig te worden. (" *Die Katzenburg* ", 1928 ; " *Im Turm der alten Mutter* ", 1930 ; " *Die grüne Schule* ", 1931.)

Vormschoon en zinrijk zijn de sprookjes van W. VON MRSIC (geb. 1896) : " *Mächte* ", 1931.

Hetzelfde kan men getuigen van " *Die Weltenuhr* ", 1932, een keuze uit de vroeger verschenen sprookjes van W. VESPER (geb. 1882).

Een persoonlijken stempel dragen de sprookjes van

H. F. BLUNCK, die dragers zijn van een wereldbeschouwing (" *Märchen von der Niederelbe* ", 1923-31).

OTTO FLAKE's (geb. 1880) sprookjesverzameling " *Der Straszburger Zuckerbeck* ", 1933, steekt door haar betooverenden eenvoud en fijngeslepen taal schril af tegen het vroeger expressionistisch werk van dezen schrijver.

Zooals den lezer uit voorgaande bespreking wel zal gebleken zijn, bestaat er bij de moderne romanschrijvers een voorliefde voor de lang uitgesponnen trilogie. Aan den anderen kant echter treedt in de laatste jaren de " Kurzgeschichte " (short story), het kort verhaal, meer op den voorgrond. Dit kort verhaal wil een tot het essentiëel bekorte schets geven van een leven of een gebeurtenis, op zulke wijze dat de phantasie van den lezer het zelf tot een heelen roman uitspint. Men heeft dit kort verhaal den vijf-minuten roman genoemd.

MARTIN ROCKENBACH gaf in " *Wege nach Orplid* ", Band 15, 1924, een verzameling van zulke verhalen van jonge schrijvers uit. Het is onbegonnen werk hier namen te willen noemen. We citeeren slechts : " *Kalendergeschichten* ", van O. M. GRAFF ; " *Schmuggler, Schelme, Schabernack* ", 1933, van LUDWIG FINCKH (geb. 1876), en " *Der Regenbogen* ", 1927, en " *Zeitenprisma* ", van HANS FRANCK (geb. 1879).

Alleenstaande schrijvers.

Onder de oudere schrijvers, wier streven meer idealisme en vormkunst is, verdient PAUL ERNST (1866-1933) genoemd met zijn vroegere "*Kurzgeschichten*" en zijn laatsten roman: "*Das Gluck von Lauthental*", 1932.

De grijze ISOLDE KURZ (geb. 1853) schreef nog in 1932 een geprezen confessie-roman: "*Banadis*".

Onder de jongere schrijfsters hebben MARIA MAYER (geb. 1897), RUTH SCHAUMANN (geb. 1899) en GERTRUD VON LE FORT (geb. 1876) reeds naam gemaakt.

Sociale romans.

Het is begrijpelijk, dat de sociale roman, die vooral van grootstadproblemen teerde, niet meer hetzelfde aanzien heeft als vroeger. Menig schrijver is uitgeweken en er heerscht — zij het ook bedekt — een censuur.

"*Mich Hungert*", 1929, van GEORG FINK (geb. 1903), is misschien wel het laatste grootsche kunstwerk in dit genre.

HERMAN KESSER (geb. 1880), HEINRICH EDWARD JACOB (geb. 1889), HANS FALLADA (geb. 1893), BRUNO NELISSEN HAKEN, F. HERWIG (1880-1931) en ANNA SEGHERS zouden met eere mogen vernoemd worden.

Besluit.

We eindigen dit kort en onvolledig overzicht. We hebben getracht eenige richtlijnen in de letterkunde van het Derde Rijk uit te stippelen. De letterkunde wordt aan politieke doelstelling ondergeschikt gemaakt: Gehoorzaamheid aan den leider en inschakeling van de persoonlijkheid in het algemeen nut. Vereering van het persoonlijk en geschiedkundig heroïsme. Belangstelling voor de jeugd, voor oorspronkelijk landschap, voor primitieve levensvormen. Strijd tegen de moderne beschaving, tegen de grootstad, tegen sjacheraars en genieters, tegen de overlevende burgerlijke cultuur, tegen Katholicisme en Protestantisme. Mystische droomen van Derde Rijken en mythische omscheppingen van de geschiedenis. Pantheïstische natuurbezieling. Al deze nog gistende gedachtenstroomingen weerspiegelen zich in de huidige letterkunde en gedijen slechts schaarsch tot voldragen kunst. Kunst gedijt in de stilte. " Er zal een tijd komen ", zegt Ernst Wiechert, dat het Duitsche volk verlangend zal uitzien naar hetgeen zijn ziel alleen kan bevredigen. Dan zullen de dichters van de stilte opstijgen uit hun eenzaamheid, zooals de dennen uit het woud, wanneer het loover valt. Er zal weer plaats zijn voor het onvergetelijke, wat een volk scheppen kan, voor boeken, van die men niet weet of profeten ze geschreven hebben of kinderen, wier titels stil zijn, zooals de vrouwen, die donkere kleeren dragen, maar uit wier woorden liefde straalt, een liefde, van die men getuigde dat ze nooit uitdooft. " (1)

(1) Blätter für Bucherfreunde, 1933, Heft 5.

Bibliographie.

Wij verwijzen den lezer naar ons werk : "*Het Duitsche Proza sedert den oorlog*". 1935, Het Kompas, Mechelen, waar omstandig bericht gegeven wordt, over te raadplegen werken.

BLADWIJZER.

Inleiding 3
Hoe het Nationaal-Socialisme de letterkunde opvat. 4
Zakelijke en nationale oorlogsromans . . . 12
Naoorlogsche romans 17
Historische en biografische romans 20
Heimatkunst 30
Koloniale romans 37
Exotische romans en Reisbeschrijvingen . . . 38
Dierenromans, Sprookjes en Kortverhalen . . 40
Alleenstaande schrijvers 42
Sociale romans 42
Besluit 43
Bibliographie 44

Nog voorhanden zijnde Verhandelingen:

Prijs : tot nr 275 aan 1,50 fr. Nr 278 en verder 2,50 fr.
Nrs 288 en 320 fr. 4. — Nr 303-304 fr 7,50.

174. *Oxford*, door Dr J. GRIETENS.

178. *De Euthanasie of De Zoete Dood*, door † Dr NUIJENS, Antwerpen.

179. *Het volksonderwijs in onze Middeleeuwsche Steden*, door L. J. M. PHILIPPEN.

180. *Statengemeenschap of Volkerenbond. Eene tegenstelling*, door ED. VLIETINCK, Advocaat.

186. *Het Formalisme bij openbare verkoopingen onder het oude regiem*, door F. DE RIDDER, Pastoor te Hombeek.

224 *Taal en Onderwijs*, door Dr ARTHUR BOON, Hoogleeraar in de Germaansche Philologie, Leuven.

227. *Coventry Patmore*, door Dr. RAPH. KREEMERS, Leeraar aan het Kon. Atheneum te Verviers.

229. *De Zielebrieven van Pater Lippert*, door † Dr. JUL. L. DOSFEL, Dendermonde.

250. *Het Renteverbod in de middeleeuwsche economie*, door J. DE WIT, Licenciaat in de Godgeleerdheid, Leuven.

263. *De Amerikaansche Reformbeweging*, door Prof. F. COLLIN.

270. *Prudens Van Duyse*, door Dr. PAULA STERKENS-CIETERS, Brussel.

274. *Uit het leven van eenige sociale insecten*, door Dr. D. VAN REGEMORTER, Leeraar aan het St Jan-Berchmanscollege, Diest.

275. *De Deemstering der Zielen*, door ROB. ERKENS, Antwerpen.

282. *Het Ontstaan van het Zwarte Proletariaat*, door Dr. N. DE CLEENE.

283. *Uitingen in de moderne Wereldletterkunde*, door GERARD WALSCHAP.

285. *Onze Ommegangsreuzen*, door Dr. C. DE BAERE

288. *Sinclair Lewis*, door Dr. RAPH. KREEMERS, Verviers.

289. *Over moderne Geneeskunde*, door Dr. J. LEBEER, Antwerpen.

291. *Vredesproblemen*, door VICTOR LEEMANS.

292. *Beursverrichtingen*, door Prof. MICH. VAN CAENEGHEM.

293. *Stralingstheorieën*, door Ing. J. E. DE LANGHE.

295. *De Anschluss en de Duitsch-Oostenrijksche Tolunie*, door VICTOR LEEMANS.

302. *Het Vijfjarenplan in de Sovjetunie*, door S. DE ROECK.

303-304. *Radiovisie. Zijn wezen en mogelijkheden*, door J. G. R. VAN DYCK.

308. *De Crisis en de Openbare Bibliotheek in de Vereenigde Staten*, door Dr. JAN F. VANDERHEIJDEN.

309. *Simon Stevin, Taalstrijd - Taalzuivering*, door Dr J. ROMBOUTS.

310. *Sir Walter Scott (1932-1933)*, door Dr. M. CORDEMANS. (Dubbel nr.)

311-312. *De Ilias van Homeros*, door Dr. R. VAN POTTELBERGH.

314. *Overzicht van de Hongaarsche Cultuur*, door A. L. I. SIVIRSKY.

315. *Willem van Oranje en de Zelfstandigheidsstrijd der Nederlanden*, door Dr. FR. UYTTERHOEVEN.

316. *Tooneel- en Prozawerk van Gerhart Hauptmann*, door TH. GREEVE.

318-319. *De corporatieve inrichting der Maatschappij*, door H. KUYPERS.

320. *De Nobelprijswinner John Galsworthy als tooneelschrijver*, door Dr. RAPH. KREEMERS, Leeraar aan het Koninklijk Atheneum te Verviers.

321-322. *Benzine en Benzol*, door c. m. i. en e. i. HENRY CLERCKX.

323-324. *De « Economische Raad » van Duitschland. Een streven naar nieuwere volksvertegenwoordiging, van Bismarck tot Hitler*, door RENAAT MAES.

325. *De Hedendaagsche Hongaarsche Letterkunde*, door Dr. A. CARDYN.

326. *Begrippen over Arbeidsongevallen, en Beroepsziekten en hun Vergoeding*, door Adv. R. VAN LENNEP.

327. *Zinsbedrog en Objectiviteit*, door Dr H. DECKX.

328. *Veiligheid en Ontwapening*, door Dr. E. VAN COPPENOLLE.

329. *Cyriel Verschaeve, « de pelgrim naar het Absolute »*, door Dr. KAREL ELEBAERS.

330. *Over Muziek en Componisten*, door E. H. JUL. VYVERMAN

331. *De Duitsche Roman van het Derde Rijk*, door Dr. J. VAN GORP.

Een uiterst belangrijke uitgave:

De Brieven van FREDERIK VAN EEDEN aan Henri Borel

In deze brieven van 1889 tot 1916 vindt men de meest oprechte en intiemste bijzonderheden over zijn werk, het ontstaan van Walden, zijn kennismaking met lady Welby, over zijn literaire tijdgenooten, over alles wat hem beroerde en vervulde.

In-8°, 180 blz., geïllustreerd met 2 portretten:
Fr. 18,—

Zooeven is verschenen :

Symbolische Uitbeelding van Vlaamsche Liederen

door

Prof. Dr. M. VERDONCK

Met eenvoudige bewerking der liederen voor klavier
door JAN PLATEL.

Duizenden Vlamingen hebben in 1930 te Diksmuide en in 1931 te Gent, de symbolische uitbeelding bewonderd van « Mijn Vlaanderen », « Groeninge », « De Vlaamsche Leeuw », door den Ganda-groep van Prof. Verdonck.

Prof. Verdonck heeft nu 25 van de meest populaire Vlaamsche liederen bewerkt voor symbolische uitbeelding. De uitleg is klaar en uitvoerig, zoodat elke beweging gemakkelijk aan te leeren is.

Deze « Vlaamsche Liederen » vormen het eerste boek van eene reeks **« Muziek en Zang in Beeld en Beweging »**, waarvan het tweede deel «Volksdansen en Kindertooneeltjes met muziekale begeleiding » binnen kort zal verschijnen

Deze uitgave kunnen wij ten zeerste aanbevelen aan alle onderwijsinrichtingen en aan alle Vlaamsche kringen

'n Boek zeer keurig uitgegeven en stevig gecartonneerd.

Prijs : 25 frank.

N.V. STANDAARD-BOEKHANDEL

Zooeven verscheen een tweede druk van :

Mijn Hart is niet hier...

DOOR

JEANNE VAN DE PUTTE

Met eene schets van haar leven en werk door wijlen
Prof. JUL. PERSIJN

Fr. 18,—

Enkele beoordeelingen bij het verschijnen van den eersten druk :

« ... *Zachte ironie, fijne humor, hartstochtelijke Hingabe kende dit jong meisje en haar geschriften zijn steeds springlevend en warm.*

.. *geen discordante noot is in dit nagelaten werk te vinden. Het hart dat er uit spreekt dwingt eerbied en genegenheid af bij ieder die voor den dood van een jong talent ontsteltenis en droefheid voelen kan.* » MARNIX GIJSEN.

« ... *voor wie het begrijpen is dit boek een veropenbaring. Een grote schone persoonlikheid heeft zich erin uitgestort, zonder te zoeken naar vormen, enkel gedreven door een niet te ontkomen innerlijke drang.* » M. H. in *Hooger Leven.*

« *Wat Jeanne van de Putte ons hier aan poëzie en schoonheid geeft is definitief. Laten we blij zijn om deze schoonheid ...*

... Het zal niet moeilijk zijn haar de voornaamste plaats onder onze dichteressen toe te kennen. » M. V. D. V. in *Tijdstroom.*

« *Deze te jong gestorven vrouw heeft haar droom ntet gerealiseerd in blijvende schoonheid, maar ze heeft een aanloop gewaagd op den sprong, die een sprong in de eeuwigheid werd...,* »
ANTON VAN DUINKERKEN in *De Tijd.*

« *Innige schoonheid die tevens hoogste wijsheid is.* »
JORIS EECKHOUT in *Dienen.*

N. V. STANDAARD-BOEKHANDEL

ZOOEVEN IS VERSCHENEN:

Geschiedenis van de Wijsbegeerte

in de Negentiende Eeuw

door **Prof. Dr F. SASSEN**
hoogleeraar te Nijmegem.

INHOUD:

I. Kritiek en Metaphysiek.

1. Kant en de kritische philosophie.
2. Van Kant naar Hegel.
3. Hegel en zijn leerlingen.
4. Schopenauer.
5. Realisme in Duischland.
7. Spiritualisme en eclectisme in Frankrijk.

II. Positivisme en Materialisme.

201699_042

gorp002duit01

De Duitsche roman van het Derde Rijk

Prijs: gebonden fr. 40,—; ingenaaid fr. 28,—.

N.V. STANDAARD-BOEKHANDEL